

МАЙБУТНЄ РОСІЇ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ БАЧЕННЯ В США, ЄС І КНР

Автори:

Володимир Солов'ян, Юрій Пойта

Вступ

Початок масштабної російсько-української війни став точкою біфуркації у відносинах Заходу та Росії. Стрімка окупація України, за задумом Кремля, мала стати прологом нового перерозподілу сфер впливу в Східній Європі між Москвою та Вашингтоном. Однак США відкинули «пропозиції» Кремля щодо кардинального перегляду системи безпеки європейського континенту, а російська армія зіштовхнувшись з рішучим спротивом ЗСУ та української держави та суспільства.

Для чинної адміністрації США фатальний крок російського президента означав крах сподівань на можливість конструктивного діалогу з Москвою. У відповідь на агресію проти України, ядерний та енергетичний шантаж США і їхніх союзників по НАТО, Вашингтон ініціював програму забезпечення ЗСУ озброєннями та військовою технікою, спрямував додаткові інвестиції в посилення оборонних спроможностей країн «східного флангу» Альянсу. В той же час для Білого дому залишались актуальним питання контролю за ядерним арсеналом РФ, а також локалізація бойових дій з метою недопущення втягування НАТО у конфлікт з Москвою. Відтак Штати зберігають ряд каналів комунікації з Кремлем.

Для ЄС російсько-українська війна стала найбільш масштабним викликом у сфері безпеки з часу Маастрихтського договору. Криза континентальної архітектури безпеки спричинила переоцінку стратегічних поглядів на роль збройних сил та європейського ВПК. Втім ЄС бракує інструментів для ефективного тиску на Росію в економічній сфері. Також на тлі виборчих кампаній 2024-2025 років постає виклик посилення інформаційного впливу на європейські аудиторії проросійської агенди, навколо якої об'єднуюватимуться євроскептичні політсили.

Захід продемонстрував неочікуваний для керівництва РФ рівень консолідації та підтримки України. Втім затяжний характер став викликом для стабільного функціонування міжнародної анитипутінської коаліції. В цьому контексті основним

викликом є ріст скептичних настроїв щодо перспектив успіху України та стратегії, якої дотримувався Захід в рамках протидії Кремлю протягом останніх двох років.

Китай розглядає Росію як надзвичайно важливого стратегічного партнера, при цьому значення співробітництва значно зросло після російського повномасштабного вторгнення в Україну та на фоні загострення стратегічної конкуренції Китаю з США. В цих умовах важливість співробітництва з Москвою для Пекіна визначається низкою факторів, по-перше, як партнера та впливового міжнародного гравця (в т.ч. через членство Росії в РБ ООН) для спільної протидії Заходу. По-друге, Китай розглядає Росію як джерело економічно дешевших та логістично доступних і необхідних для китайської економіки енергоресурсів. По-третє, значення Росії для Китаю лежить в площині реалізації планів із захоплення Тайваню, як з точки зору постачання енергоресурсів та продовольства (в умовах потенційного переривання поставок до Китаю з Близького Сходу та Латинської Америки), так і з точки зору відволікання частини сил Японії та Південної Кореї від потенційного втручання в конфлікт на боці США шляхом наявності перманентної російської загрози в регіоні. Крім цього, створення та підтримання Росією постійної військової загрози для НАТО потенційно зменшуватиме роль Європи у наданні допомоги США та Тайваню у випадку кризи в Тайванській протоці.

Майбутнє відносин з Росією – бачення США

Стратегічна стабільність: паралельний трек відносин США-РФ

Пріоритетом політики США щодо путінського режиму є збереження діалогу в сфері стратегічної стабільності.

Варто нагадати, що напередодні нападу на Україну російське керівництво прив'язало питання взаємної відмови від розгортання ракет середньої та малої дальності наземного базування до виконання Заходом вимог Кремля стосовно нового переділу зон впливу в Східній Європі (так звані гарантії безпеки з боку США та НАТО). Таким чином, перезавантаження системи стратегічної безпеки, за задумом Москви, передбачає відновлення статусу-кво у відносинах Росії з Альянсом на момент завершення Холодної війни. Наразі немає підстав для припущення, що Кремль готовий переглянути свої позиції, враховуючи бажання Путіна переломити стратегічний хід кампанії в Україні і нав'язати Заходу власні умови миру.

У відповідь, керівництво США ініціювало серію контактів з владою РФ з метою нівеляції спроб Москви вплинути на західні суспільства через ядерний шантаж та спекуляції. Восени 2022 року Москва обмежила риторичку перших осіб на тему ядерної відповіді через «втручання Заходу». Втім ефект виявився нетривалим. Вже в лютому 2023 Росія призупинила участь в Договорі про стратегічні наступальні озброєння

(СНО-3). 25 травня у Мінську було підписано угоду про порядок розміщення російської нестратегічної ядерної зброї у Білорусі. Наступним сигналом стала опублікована в червні стаття наближеного до Кремля політолога Сергея Караганова про необхідність нанести ядерний удар по одній з європейських країн для «попередження» Заходу¹. Показово, що в близькому оточенні Путіна перебувають прихильники відновлення ядерних випробувань². До прикладу, з такою ініціативою публічно виступає президент Національного дослідницького центру «Курчатовський інститут» Михайло Ковальчук, брат одного з найбільш наближених до російського президента функціонерів – Юрія Ковальчука³.

Тим не менш, попри очевидну стагнацію системи договорів у сфері контролю над озброєнням, ядерного роззброєння та нерозповсюдження, США мають намір надалі дотримуватись лінії на збереження взаємного режиму обмежень. Про це свідчить позиція, сформульована Салліваном у промові на щорічній зустрічі Асоціації контролю над озброєннями у Вашингтоні (2 червня 2023): «Замість того, щоб чекати вирішення всіх наших двосторонніх розбіжностей, Сполучені Штати готові залучити Росію до управління ядерними ризиками і розробити рамки контролю над озброєннями після 2026 року (тобто після закінчення ДСНО (СНО-3))»⁴. Показово, що в Білому домі та Держдепі США стримано оцінили черговий демарш Кремля, коли Росія відкликала ратифікацію Договору про всеосяжну заборону ядерних випробувань, а також провела злагодження стратегічних ядерних сил, під час яких відпрацьовувались завдання масованого ядерного удару (жовтень 2023).

Водночас пріоритетом США є залучення КНР до процесу контролю над озброєннями, оскільки за оцінками американських військових до 2035 року Пекін буде мати 1,5 тис. ядерних боєзарядів, що наближає його арсенал до потенціалу США та Росії⁵. Тому у Вашингтоні надають перевагу консервації залишків нинішньої системи обмежень і контролю ядерних арсеналів США та РФ, допоки не буде сформовано основу для трьохсторонньої архітектури договорів за участі КНР.

¹ Тяжкое, но необходимое решение, URL: <https://globalaffairs.ru/articles/tyazhкое-no-neobhodimoe-reshenie/>

² СРСР провів останнє випробування ядерної зброї в 1990 році, РФ офіційно ядерну зброю не випробувувала

³ Глава Курчатовского института предложил возобновить ядерные испытания, URL:

<https://www.rbc.ru/politics/28/09/2023/651592209a794705a0236a7d>

⁴ Russia to Consider U.S. Arms Control Proposal, URL: <https://www.armscontrol.org/act/2023-07/news/russia-consider-us-arms-control-proposal>

⁵ Федерация американских ученых (FAS) оцінює ядерний потенціал Росії в 5,9 тис. боєголовок, а Китаю - в 400., URL:

<https://www.saneuschinapolicy.org/nuclear-weapons-and-arms-control>

Можливий вектор розвитку ядерного струмування РФ та КНР описано в доповіді двопартійної комісії при Конгресі США, яка була представлена в жовтні поточного року⁶.

Автори вважають, що з точки зору національних інтересів та безпеки США сьогоднішня ситуація деградувала у порівнянні з піком протистояння з СРСР: «Сполучені Штати знаходяться на порозі появи не одного, а двох рівних за ядерним потенціалом противників, кожен з яких прагне змінити міжнародний статус-кво силою, якщо це необхідно: ситуація, на яку Сполучені Штати не очікували і до якої вони не готові»⁷. Зокрема, в доповіді зазначається, що «мета американської стратегії повинна включати ефективне стримування та завдання поразки одночасно російській та китайській агресії в Європі та Азії із застосуванням звичайних озброєнь. [...] Якщо Сполучені Штати, їх союзники і партнери не мають в своєму розпорядженні достатніх арсеналів звичайних озброєнь для досягнення цієї мети, то американська стратегія має бути змінена у бік посилення ролі ядерної зброї»⁸,— вважають укладачі доповіді.

За умови приходу до влади команди Трампа слід очікувати нарощування витрат на модернізацію ядерного потенціалу. Це, у свою чергу, може відбутись за рахунок коштів, що спрямовуються на підтримку безпеки союзників по НАТО в Європі та Україні. Якщо Білий дім залишиться під контролем демократів, в середньостроковій перспективі США інвестуватиме в мережу альянсів і регіональних партнерств. В рамках даної парадигми агресія Москви чи Пекіну може стримуватиметься на регіональному рівні, не зачіпаючи територію НАТО та безпосередньо США.

Фактор російсько-української війни на виборах президента США 2024

Визначальний вплив на подальший розвиток російсько-американських відносин будуть мати результати виборів президента США.

Дані соціологічних опитувань свідчать – фокус уваги американського виборця перебуває у внутрішньополітичній у площині. Пріоритетними є такі питання як інфляція та доступність медичних послуг, контроль, опіоїдна криза, аборти, зміна клімату тощо. Лише менше половини респондентів (близько 44%) вважають, що для кандидатів «дуже важливо» обговорювати питання допомоги іноземним державам⁹. При цьому, за даними Ipsos, 45% респондентів вважають, що США не повинні

⁶ Серед авторів документу: Меделін Кріден — колишня заголовка Національної адміністрації ядерної безпеки США, Роуз Геттемюллер — экс-замісник держсекретаря США та генсека НАТО, Френк Міллер — колишній високопоставлений член Ради національної безпеки США (за часів Джорджа Буша-младшого), Маршалл Біллінгслі — колишній спецпосланець президента США Дональда Трампа з контролю над озброєннями.

⁷ America's Strategic Posture: The Final Report of the Congressional Commission on the Strategic Posture of the United States, URL: <https://armedservices.house.gov/sites/republicans.armedservices.house.gov/files/Strategic-Posture-Committee-Report-Final.pdf>

⁸ Там же

⁹ 25% американців вважають, що США недостатньо підтримують Україну – опитування, URL: <https://www.holosameryky.com/a/opytuvannia-pidtrymka-ukrainiy-amerykantsi/7339235.html>

опікуватись проблеми України. Зокрема, такої позиції дотримуються 35% демократів та 54% республіканців¹⁰. Отож війна в Україні не матиме визначального впливу на хід виборчих перегонів за винятком сценаріїв, які передбачають ріст прямих загроз військового зіткнення США з РФ.

В перспективі 2024 року можливість схилити обидві сторони до переговорів на основі паритетності є доволі примарною. Тож з позицій електоральної логіки найбільш оптимальним шляхом для Білого дому є забезпечення ЗСУ на рівні, достатньому для утримання лінії фронту та виснаження військового ресурсу Росії. Перлам у бойових діях на користь України може відбутись лише за умов досягнення технологічної переваги та кратного збільшення засобів ураження тилкових районів окупаційних військ. Однак передача українській армії необхідної кількості високотехнологічних американських озброєнь (в першу чергу – авіація та ракети) потребує експонентного зростання витрат на військову номенклатуру для ЗСУ, що, за даними соціології, є непопулярним рішенням в очах переважної більшості американських виборців. Окрім того, існують об'єктивні фактори – технологічні обмеження виробництва необхідної кількості боєприпасів в країнах Заходу.

Тож Білий дім не проводив послідовної інформаційної політики з роз'яснення впливу ситуації в Україні на глобальну безпеку у світі та геостратегічні інтереси США через побоювання формування політичної залежності від малопрогнозованого розвитку подій на фронтах російсько-української війни. Однак, внаслідок невдалого наступу ЗСУ в літньо-осінній кампанії, інформаційну ініціативу в порядку денному щодо України перехопило трампістське крило республіканців, до якого з наближенням виборів схиляються помірковані кола партії. Останні схильні зображати підтримку Києва як надміру обтяжливу та не вигідну для США авантюру демократів, які не мають чіткого уявлення про «стратегію перемоги в Україні»¹¹.

Складність обґрунтування «плану перемоги» з боку Вашингтону обумовлена тим, що територіальні здобутки України не означають автоматичного завершення війни чи військово-політичного краху путінського режиму. За досвідом минулих військових невдач Кремль активізує ядерний шантаж, а у випадку внутрішньої дестабілізації в РФ (прецедент заколоту ПВК Вагнер) виникають шкідливі з точки зору перспектив переобрання Байдена спекуляції щодо контролю над російськими арсеналами ядерних сил. Вочевидь, Білий дім не зацікавлений у виникненні подібних інформаційних

¹⁰ Ipsos Poll: 2024 Presidential Election, URL: <https://www.ipsos.com/sites/default/files/ct/news/documents/2023-12/Reuters%20Ipsos%20Large%20Sample%20Survey%20%236%20Topline%2012%2013%202023.pdf>

¹¹ Speaker Johnson: Ukraine funding depends on 'transformative change' to border security, URL: <https://thehill.com/homenews/house/4342873-johnson-ukraine-funding-border-security/>

сюжетів напередодні виборів, адже вони висвітлять недоліки стратегії Білого дому стосовно «управління конфліктом».

Майбутнє відносин з Росією – бачення ЄС

ЄС: виклики консолідації на тлі конфлікту з Кремлем

Географічна близькість театру бойових дій і вагомі ризики безпеки у разі розширення географії війни спонукали ЄС до консолідації. Євросоюз вперше військово підтримав країну, що перебуває у стані війни передачею летального озброєння. Станом на кінець 2023 року країни-члени ЄС залучили понад 27 млрд євро на військову підтримку Києва, понад 34 тис. українських військових пройшли підготовку в країнах ЄС¹². Брюсселю вдалось налагодити спільні закупівлі боєприпасів, а Європейська комісія виділила додаткові кошти з бюджету ЄС для підтримки європейської оборонної промисловості.

Втім наразі акумульованих Брюсселем ресурсів для стримування РФ недостатньо. Восени, коли на горизонті подій постала криза в Конгресі США, а український наступ змінила фаза ініціативи Росії, диспропорція між США та ЄС в забезпеченні України озброєнням стала нарочитою. ЄС не спроможний в короткостроковій перспективі замінити допомогу США, свідченням чого стала нездатність забезпечити до березня 2024 року «обіцяний» ще в лютому 2022 1 млн боєприпасів для ЗСУ. З урахуванням нестійкості правлячих політичних коаліцій у багатьох країнах ЄС, потенційна можливість різкого росту оборонних витрат протягом 2024–2025 років є малоймовірною.

В той же час, дана ситуація зміцнила переконаність політичних еліт в країнах ЄС, у тому, що європейська стратегічна автономія чи стратегічна відповідальність неможлива без сильної європейської оборонної промисловості.¹³

Загальноєвропейським індикатором зміни сприйняття РФ є Стратегія національної безпеки ФРН, яка була представлена 14 червня 2023. Одна з ключових тез документу сформульована так: «Сьогоднішня Росія в найближчому майбутньому є найбільшою загрозою миру та безпеці в євроатлантичному просторі»¹⁴. Втім якщо в питанні допомоги Україні Берлін утримує впевнене лідерство серед країн ЄС, планування у сфері ВПК Німеччини не кореспондуються з ризиками, які становить розгортання

¹² ЄС залучили понад 27 млрд євро на військову підтримку Києва, URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3786171-es-uze-nadav-ukraini-vijskovu-dopomogu-na-27-milardiv-borrel.html>

¹³ Council conclusions on implementing the EU Global Strategy in the area of Security and Defence , URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/22459/eugs-conclusions-st14149en16.pdf>

¹⁴ Інтегрована безпека для Німеччини. Національна стратегія безпеки, URL: <https://www.nationalesicherheitsstrategie.de/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0-%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F-%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D0%B8-UK.pdf>

військово-промислової бази РФ. Оголошена канцлером Шольцем на початку російського вторгнення в Україну масштабна модернізація Бундесверу, передбачуваний бюджет якої перевищує 100 млрд євро, наразі перебуває у зародковому стані. За словами міністра оборони ФРН, «До кінця 2023 року близько двох третин коштів спеціального фонду буде спрямовано на конкретні проекти»¹⁵. До прикладу, автори аналітичної записки Німецької ради з міжнародних відносин вважають, що після завершення інтенсивних бойових дій в Україні московському режиму може знадобитися всього 6-10 років для відновлення своїх збройних сил¹⁶. Втім такий часовий проміжок вбачається самозаспокоєнням зі сторони німецького експертного середовища. Українські військові фахівці переконанні, що Росія за технологічної підтримки КНР має спроможності наростити військове виробництво значно більш швидкими темпами¹⁷.

Ризик росту проросійського популізму в країнах ЄС

Необхідність тривалої підтримки засвідчила, що ЄС залишається розділеним в оцінці характеру загрози, яку становить наступальний ревізіонізм Кремля.

Основним викликом в контексті консолідованої політики ЄС щодо Росії є ріст євроскептицизму, який інтегрує до своєї програми проросійські сентенції. Протягом найближчих електоральних циклів партії популістського вектору можуть здобути політичні перемоги в ряді країн Європи. Вибори до Європарламенту (червень 2024) відкривають потенційне вікно можливості для адвокації євроскептичними політсилами ідеї повернення до «прагматичної» політики щодо РФ та, відповідно, зняття санкцій. На національному рівні впродовж 2024 року в ряді країн ЄС відбудуться електоральні кампанії, на яких суттєві шанси отримати переконливий результат мають партії та політики, відомі проросійською позицією¹⁸. Євроскептики неспроможні зрушити ЄС з позиції підтримки України, однак їхні кампанії посилюють сумніви щодо європейського майбутнього України та правильності курсу, який обрали керівники ЄС.

¹⁵ Міністр оборони Німеччини вважає, що війна в Європі можлива, URL: <https://www.holosameryky.com/a/pistorius-viy-na-evropi-mozhlyva/7332761.html>

¹⁶ Dr. C. Mölling, T.Schütz, Preventing the Next War, URL: <https://dgap.org/en/research/publications/preventing-next-war-edina-iii>

¹⁷ Німецька розвідка помиляється: за скільки РФ зможе відновитися для нової війни і що робити Україні, URL: <https://apostrophe.ua/ua/news/society/2023-12-04/nemetskaya-razvedka-oshibaetsya-za-skolko-rf-smojet-vosstanovitsya-dlya-novoy-vovnyi-i-hto-delat-ukraine/309693>

¹⁸ В 2024: місцеві вибори до Ландтагу Саксонії (сильні позиції утримує Альтернатива для Німеччини), президентські вибори в Словаччині (фаворит - Петер Пеллегріні - союзник противника військової допомоги Україні прем'єра Роберта Фіцо), президентські та парламентські вибори в Хорватії (зростає підтримка чинного президента Зорана Мілановича, відомого україноскептичними заявами), парламентські вибори в Австрії (ультраправа Партія свободи є драйвером переходу Австрії в стан країн, що блокуватимуть наступні етапи перемовин Україна-ЄС про членство). В 2025 році поширення проросійських наративів можливе в рамках Федеральних виборів до Бундестагу в ФРН, а також парламентських виборів в Чехії (потенційний реванш Андerea Бабіша).

Отож наступні роки характеризуватимуться посиленням інформаційних атак Росії на європейські аудиторії. Союзниками в дезінформаційних операціях Москви залишатимуться місцеві право- та ліворадикальні політсили, які часто запозичують окремі смислові конструкти із антизахідної пропаганди Кремля.

Втім консолідація ЄС все ще можлива на основі чіткої артикуляції загроз з боку РФ. Суспільний запит для такої адженди залишається на стабільно високому рівні. За даними опитування Європейської ради з міжнародних відносин (ECFR), занепокоєння щодо розбіжностей і конфліктів у Європейському Союзі також значно зросло з початку війни, досягнувши 80% у Польщі та 71% у Латвії. Суспільства в Німеччині (60%) і Франції (55%) також стурбовані цією проблемою, хоча різниця у рівні уваги підкреслює розбіжність між державами Східної та Західної Європи у сприйнятті рівня небезпеки¹⁹.

Санкції проти РФ: як практика вибіркового застосування знецінює економічний інструмент тиску на Росію

Станом на початок 2022 року ЄС був основним торгово-економічним партнером РФ, тож на розрив економічних зв'язків з Москвою покладали чималі сподівання. За підсумками дев'яти місяців 2023 року експорт з Росії в Європу скоротився з \$216,7 млрд до \$65,3 млрд, тобто на 70%. Це відбулось завдяки суттєвому зниженню частки російських енергоресурсів, цінних металів та добрив в імпорті ЄС. Постачання нафти скоротилася до 2%, газу – до 13%, вугілля – до нуля, металів – удвічі, добрив – на третину²⁰. Енергетичний шантаж, який застосувала Росія влітку та восени 2022 надав протилежного ефекту – надав імпульс для остаточної ліквідації залежності від російських енергоносіїв. Втім ЄС все ще залишає лазівки для окремих категорій «критично важливого» імпорту російської сировини (всього 34 позиції, за даними порталу Investigate Europe²¹), замінити яку не вдається через дороговизну, дефіцит, або ж потребує більшої затрати часу. Ці торгові операції принесли Кремлю 13,7 мільярда євро.

Відсутність будь-яких обмежень щодо «Росатому» в 12-му санкційному пакеті Європейського Союзу. «Росатом» побудує два нові реактори на атомній електростанції «Пакш» до 2030-2031 року. В 2023 до Європейського Союзу надходило до 50% російського експорту СПГ, який досі не потрапив під санкції, що принесло російському бюджету близько 12 млрд доларів.

¹⁹ Spirit of ambition: The Ukraine war and European defence integration, URL: <https://ecfr.eu/article/spirit-of-ambition-the-ukraine-war-and-european-defence-integration/>

²⁰ ФТС раскрыла объем внешней торговли России в 2023 году, URL: <https://www.rbc.ru/economics/14/11/2023/65532b479a79471209aab87e?from=copy>

²¹ Russia: Europe imports €13 billion of 'critical' metals in sanctions blindspot <https://www.investigate-europe.eu/posts/russia-sanctions-europe-critical-raw-materials-imports>

За підсумками 9 місяців 2023 року сукупне ввезення товарів з Європи впало менше ніж на 10% і склало \$59,2 млрд²². Таким чином, європейський бізнес не готовий згорнути діяльність в РФ та розглядає поточну ситуацію війни як тимчасовий розлад, що завершиться поновленням економічних зв'язків після завершення гарячої фази протистояння.

Незадовільними слід визнати результати ембарго на російську нафту, яке набуло чинності 5 грудня 2022 року. У жовтні більше 99% морських поставок російської нафти було продано за ціною, що перевищує встановлену країнами G7 нафтову стелю на рівні \$60 за барель. Середня вартість бареля нафти, який експортується з Росії, склала в жовтні \$79,4²³.

Таким чином ЄС виявився неспроможним виключити РФ з енергетичних ланок. Намагання збалансувати ціну для кінцевого споживача свідчить, що в перспективі наступних років європейські країни не зможуть остаточно відмовитись від російської сировини.

Отож, попри санкційні заходи, Росія адаптувала власну економіку до затяжної війни завдяки переорієнтації експорту енергоносіїв до азійських ринків та паралельному імпорту, який нівелює дефіцит мікроелектроніки, необхідної для технологічної продукції ВПК. Також Москва планує нарощувати об'єми поставок на міжнародний ринок скрапленого природного газу (СПГ), в тому числі до країн ЄС.

В рамках санкційного стримування Єврокомісія впродовж наступних років має намір планомірно збільшувати тиск на країни, які здійснюють реекспорт до Росії підсанкційних товарів. Водночас недавні угоди про стратегічне партнерство щодо сировини, підписаних ЄС і рядом країн, таких як Чилі чи Казахстан²⁴ спрямовані на демонстрацію, що ЄС може надати підтримку (через інвестиції та підтримку місцевої промисловості) країнам, які бажають зменшити чи диверсифікувати свою залежність від Китаю чи Росії, одночасно.

У державах Східної Європи політика здійснюється через Східне партнерство та пропозицію статусу кандидата на вступ до Союзу. У регіоні Центральної Азії через т.зв. політику коннективності (тобто розвиток зв'язаності Євросоюзу та партнерів) як альтернативу зв'язкам країн регіону з Китаєм чи Росією.

²² В ФТС назвали основных торговых партнеров России по итогам 2022 года, URL:

<https://www.vedomosti.ru/economics/articles/2023/01/18/959445-v-fts-nazvali-osnovnih-torgovih-partnerov>

²³ Russia's Crude Shipments Are Running Close to a Four-Month High, URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-11-07/russia-s-crude-oil-exports-are-running-close-to-a-four-month-high>

²⁴ European Union concludes a strategic partnership with Kazakhstan on raw materials, batteries and renewable hydrogen, URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_6585

Майбутнє відносин з Росією – бачення Китаю

Роль Росії як важливого партнера з протидії США та створення нового міжнародного порядку

У зв'язку з тим, що і США і Китай перейшли до етапу стратегічної конкуренції одне з одним, при цьому відповідно до китайських стратегічних документів, обстановка навколо КНР погіршилась і Китай готується до тривалої боротьби²⁵, Росія є найголовнішим партнером, який допомагає КНР в протидії Заходу. Зазначене підтверджується дослідженням European Council on Foreign Relations на основі понад 30-ти неофіційних інтерв'ю, взятих у китайських експертів провідних університетів, аналітичних центрів і партійних органів²⁶. Одним із висновків дослідження є переконання в тому, що для Китаю вкрай важливо, щоб США (які вважаються Пекіном основною стороною конфлікту з Росією) не перемогли та не принизили Росію. По-друге, дослідження привело до висновків, що Китай та Росія, як дві найбільші авторитарні держави у світі, що демонструють ревізійні амбіції, мають спільну мету із зміни, очолюваного США міжнародного порядку. Тому їх партнерство, взаємодія та координація зусиль є важливою з точки зору формування нового міжнародного порядку, який буде більш сприятливий для КНР та РФ. Наприклад, Тянь Фейлун (田飞龙), асоційований професор Університету Бейхан в Пекіні, стверджував, що війна в Україні прискорила спільне китайсько-російське будівництво «багатостороннього демократичного порядку» і «протидії гегемонії», а обидві країни «змінюють існуючі правила гри на шкоду Заходу»²⁷. Також, про це частково зазначено і в офіційних документах країн, зокрема, у Спільній заяві РФ та КНР від 4 лютого 2022 року, в якій заявлено про наміри обох сторін «спільно вибудувувати ще більш процвітаючий, стабільний та справедливий світ».

Роль Росії як джерела енергоресурсів для китайської економіки

Незважаючи на запевнення Пекіна в тому, що він не отримує вигоди від так званої «української кризи», Китай значно збільшив торгівельний оборот з Росією, в т.ч. закупівлю енергоресурсів, на які припадають понад 70% поставок з РФ. В 2022 р. торгівля КНР з РФ збільшилась на 29,3% порівняно з 2021 р., та склала \$190,27 млрд. При цьому експорт із Китаю в РФ збільшився на 12,8% і склав \$76,12 млрд., в той час як імпорт із Росії до КНР зріс на 43,4%, до \$114,15 млрд. Загалом, позитивне сальдо Росії у 2022 році становило \$38 млрд, збільшившись у порівнянні з 2021 роком більш

²⁵ Полный текст доклада 20-ому Всекитайскому съезду Коммунистической партии Китая, URL: <https://russian.news.cn/20221025/b32a2a0cff064246838b0999eeedeaba/c.html>

²⁶ China and Ukraine: The Chinese debate about Russia's war and its meaning for the world, ECFR, URL: <https://ecfr.eu/publication/china-and-ukraine-the-chinese-debate-about-russias-war-and-its-meaning-for-the-world/>

²⁷ 田飞龙：中俄全面合作的性质、功能与新秩序愿景 [Тянь Фейлун: Природа, функція та бачення нового порядку всебічної співпраці між Китаєм і Росією], URL: <https://www.aisixiang.com/data/141736.html>

ніж утричі²⁸. При цьому Китай отримував значні знижки на закупівлю російської нафти. Загалом, за деякими даними, за рахунок нижчих цін на російську нафту китайські компанії зекономили близько \$6,6 млрд у 2022 році та \$4 млрд за шість місяців 2023 року²⁹.

В результаті, відповідно до висновків Дослідницької служби Конгресу США, у 2022 році Росія стала найбільшим джерелом сирої нафти в Китаї, випередивши Саудівську Аравію та забезпечивши приблизно 17% загального імпорту Китаю. Запланований перехід Китаю від вугілля потенційно може призвести до більшої ролі російських вуглеводнів (включаючи «зелене вугілля» та природний газ). Крім цього, газопровід «Сила Сибіру», який, як очікується, вийде на повну потужність до 2027 року, може перетворити Китай на один із найбільших імпортерів російського природного газу³⁰.

Роль Росії як «стратегічного тилу» для Китаю у випадку конфлікту навколо Тайваню

Роль Росії також обумовлюється амбіціями КНР щодо так званого «великого відродження китайської нації», одним із елементів якого є встановлення контролю над Тайванем. Зокрема, у випадку початку військової операції КНР проти Тайваню, очевидно, що для Китаю потрібно забезпечити: а) стабільну та прогнозовану обстановку на своїх північних кордонах; б) енергетичну та продуктову безпеку у зв'язку з тим, що поставки енергоресурсів з Близького сходу (що складають приблизно 50% китайського імпорту) та агропродукції з Латинської Америки (імпорт сої складає 60%) будуть заблоковані силами ВМС США та союзників. У такому разі Росія фактично буде відігравати роль стратегічного тилу, сформувавши разом з Китаєм відносно самодостатню систему, забезпечуючи китайську економіку енергоресурсами та продукцією агропромислового комплексу в умовах перерізання поставок з інших регіонів. На користь такого сценарію говорять як оцінки китайських експертів, так і зусилля обох країн щодо збільшення пропускну здатності для експорту нафти, газу та продуктів харчування шляхом будівництва нової інфраструктури.

Зокрема, Чжао Хуашен (赵华胜), один із найвідоміших китайських експертів з Росії, – директор Центру досліджень Росії та Центральної Азії Інституту міжнародних досліджень Університету Фудань, аргументуючи необхідність підтримки тісних зв'язків з Росією, зазначив, що незважаючи на «певні тертя», Китаю необхідно мати

²⁸ Товарооборот России и Китая в 2022 году вырос на 29,3%, URL: <https://tass.ru/ekonomika/16791461>

²⁹ Пів року у Китаї. Перше інтерв'ю посла Павла Рябікіна, URL: https://glavcom.ua/longreads/piv-roku-u-kitaji-pershe-intervju-posla-pavla-rjabikina-970472.html?fbclid=IwAR3t8q2ODqNx2UBBTw-CgG9BH4c7ankOZGL4mR_Icnu_h3S4t6VjXKlbDok

³⁰ China-Russia Relations, Congressional Research Service (CRS), URL: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF12100>

«стратегічний тил у випадку військового сценарію проти Тайваню»³¹. «Оскільки найбільший стратегічний тиск Китаю надходить з моря, – зазначає експерт, – хороші китайсько-російські відносини можуть забезпечити Китаю відносно стабільний стратегічний тил. Це має величезні стратегічні вигоди для Китаю. Значення цього невидиме і, здавалося б, нічим не примітне в мирний час, але його стратегічне значення для Китаю стане очевидним, якщо наша країна зіткнеться з серйозним потрясінням, яке прийде з-за кордону. І навпаки, погіршення китайсько-російських відносин занурить увесь євразійський континент у стан сум'яття та невизначеності. Це було б дуже згубним для безпеки та економічних інтересів Китаю. Зі стабілізацією внутрішньої території Пекін може зосередити більшу частину своїх енергетичних і військових ресурсів на своєму узбережжі, навколишніх морях і, що найважливіше, на Тайвані».

На користь другого фактору (забезпечення енергетичної та продуктової безпеки) говорять посилення зусиль Росії та Китаю щодо будівництва нової інфраструктури, яка дасть можливість значно розширити експорт газу, нафти та зерна до Китаю. Зокрема, це стосується намірів прискорити будівництво газопроводу «Сила Сибіру-2»³², побудувати нові нафто-газові термінали в прикордонних регіонах³³, створити нові логістичні можливості у рамках міждержавної угоди про «Новий сухопутний зерновий коридор Росія – Китай». Це також, підтверджується оцінками Чжао Хуашена: «економічно Росія може представляти лише невелику частку (приблизно 3%) зовнішньої торгівлі Китаю, але «у разі великої міжнародної кризи Росія стане найважливішим іноземним джерелом енергії – і, можливо, навіть єдине іноземне джерело нафти, яке Китай міг би й надалі зберігати».

Військова підтримка Росією дій КНР проти Тайваню

Незважаючи на те, що на даний час відносини Росії та КНР не мають ознак фактичного альянсу із зобов'язаннями надання військової допомоги одне одному, очевидно, що стратегічною метою Китаю у випадку конфлікту в Тайванській протоці є невтручання/сковування дій союзників США в регіоні, зокрема, Японії та Південної Кореї. Це можна досягнути за допомогою створення потенційної загрози для них на північному напрямку – за підтримки КНДР та РФ. Зокрема, у випадку початку операції КНР в Тайванській протоці, Росія та КНДР можуть розпочати масштабні маневри в регіоні, створивши загрозу для Японії та Південної Кореї, не даючи таким чином їм можливості для перекидання значної кількості військ до Тайванської протоки, та примушуючи таким чином Сеул та Токіо зберігати частину своїх сил в межах

³¹ China-Russia Relations Since Ukraine: What Chinese Scholars are Saying, URL: https://www.sinification.com/p/china-russia-relations-since-ukraine?utm_source=post-email-title&publication_id=1083330&post_id=124814547&isFreeemail=true

³² Путин допустил ускорение постройки Силы Сибири-2, URL: <https://www.rbc.ru/business/04/09/2023/64f613909a7947c55e1cef69>

³³ Россия и Китай построят нефтегазовый терминал на границе, URL: <https://itek.ru/news/rossiya-i-kitaj-postroyat-neftegazovyj-terminal-na-granice/>

національної території. На користь такого сценарію говорить посилення військового співробітництва між КНР та РФ щодо проведення масштабних військових навчань та патрулювань, відпрацювання спільних дій та координації військ. При цьому, спільні російсько-китайські навчання в 2022 році демонструють збільшення їх інтенсивності, переліку питань, які відпрацьовуються, та географічного розташування. Також, слід очікувати розширення співробітництва у сферах, які раніше були закритими. Зокрема, це стосується виробництва ядерної зброї у зв'язку з планами Китаю збільшити свій ядерний потенціал з 350 до 1500 боєголовок³⁴. За даними МО США російська компанія «Росатом» почала постачання Китаю сировини для виробництва ядерної зброї, що збільшує для КНР важливість співробітництва з Москвою, в т.ч. з метою досягнення Китаєм світового лідерства³⁵.

Висновок

Захід трактує війну Кремля проти України як локальний конфлікт, що є водночас частиною глобального світоглядного та економіко-політичного протистояння з авторитарними режимами Росії та Китаю. Значні дипломатичні зусилля Вашингтону та Брюсселю були спрямовані на недопущення розширення театру бойових дій за межі України з метою мінімізації ризику прямого зіткнення НАТО та Росії. Саме ця логіка є домінантною в мотивації підтримки України зброєю та фінансами. В такій парадигмі питання відновлення територіальної цілісності України на поточному етапі війни не є пріоритетом Заходу, оскільки, на погляд західних політичних еліт, досягнення максимальних цілей Києва пов'язано з неконтрольованими безпековими ризиками для Альянсу. Це, в свою чергу, стимулює путінський режим до продовження зовнішньої агресії та пошуку вразливостей коаліції на підтримку України. Тому в середньостроковій перспективі контекст контактів Заходу та РФ залежатиме від перебігу російсько-української війни.

Водночас, зі сторони США зберігається інтерес до діалогу з російським керівництвом для сповільнення ерозії системи стратегічної стабільності. Вашингтон прагне укласти тристоронню угоду в сфері ядерного стримування, залучивши до переговорів КНР. Тож комунікації з Кремлем зберігатимуться незалежно від того, хто контролюватиме Білий дім – демократи чи республіканці.

³⁴ Global nuclear arsenals are expected to grow as states continue to modernize—New SIPRI Yearbook out now. URL: <https://www.sipri.org/media/press-release/2022/global-nuclear-arsenals-are-expected-grow-states-continue-modernize-new-sipri-yearbook-out-now>;

China set to expand nuclear arsenal to 1,500 warheads by 2035, US says. URL: <https://www.ft.com/content/5313cc68-5fc8-4c0b-bdcb-e5c39245ba3a>

³⁵ Russia Reportedly Supplying Enriched Uranium to China, US DoD, URL: <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/3323381/russia-reportedly-supplying-enriched-uranium-to-china/>

Натомість політичні контакти ЄС з путінським режимом не будуть відновлені в колишньому обсязі навіть у випадку встановлення режиму перемир'я між Україною та РФ. Це пов'язано зі зміною стратегічних поглядів на природу російської загрози для проекту Об'єднаної Європи.

Важливим фактором єдності політики Заходу стосовно РФ є вибори президента США. Допомога Україні уже стала об'єктом міжпартійної боротьби в Конгресі, що ставить під питання трансатлантичну відповідальність США.

Відповідно, ймовірний прихід до влади республіканців має мобілізувати європейські уряди в сфері стримування РФ та пришвидшити нарощування темпів виробництва озброєння та боєприпасів. Тож для Європейського Союзу основна увага залишатиметься на довгостроковому завданні – створенні європейської оборонної технологічної та промислової бази, яка функціонуватиме в континентальному масштабі. В політичній площині Брюсселю важливо нівелювати інформаційні операції РФ, які узгоджуються з наративами євроскептичних сил всередині ЄС.

Також на тлі загрози росту популістських настроїв внаслідок економічних ускладнень після енергетичного «розриву» з РФ Євросоюз надалі дотримуватиметься практики виключень в категоріях торгівлі з РФ. Збереження торговельних зав'язків з Росією стимулюватиме «сірий експорт» до Росії через треті країни. Отож в найближчій перспективі Брюсселю належить переглянути політику санкцій в сторону розширення спектру заборон та протидії практиці обходу обмежень. У протилежному випадку ідея економічного тиску на РФ буде поступово нівельована.

РФ розглядається Китаєм як надзвичайно важливий елемент реалізації низки стратегічних цілей КНР, у зв'язку з цим, Китай не тільки не засудив російське вторгнення до України, але і продовжує розвиток відносин з Пекіном, та надає йому значну економічну, фінансову, інформаційну та технологічну підтримку Росії, яка забезпечує виживання російського режиму, функціонування російської економіки та продовження війни РФ проти України, в т.ч. стосовно постачання компонентів військового призначення та подвійного використання, які використовуються для оборонної промисловості РФ³⁶.

У зв'язку з тим, що Китай розглядає Росію як важливого партнера для своїх довгострокових стратегічних завдань, в тому числі для виграшу стратегічної конкуренції з Заходом, та продовжуватиме розвивати відносини з Москвою, це приносить для України низку викликів та загроз. Зокрема, підтримка Китаєм російської економіки та промисловості забезпечує стабільність політичного режиму Росії та його

³⁶ Russia's Military Capacity and the Role of Imported Components, KSE, URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/06/Russian-import-of-critical-components.pdf?fbclid=IwAR2-A6oD3y5xFLRZMwMwaLOAr4T-MzSp8Wr2_aoxh09TDteBYSSRAjSWAo0

здатність вести війну проти України протягом років. По-друге, збільшення закупівель Китаєм російської агропродукції призводитиме до зменшення інтересу Китаю до імпорту з України. По-третє, поглиблення відносин та взаємозалежності Китаю та Росії, ймовірно, збільшуватиме ймовірність дій Китаю, які безпосередньо або опосередковано можуть бути спрямовані проти національних інтересів України. Зазначене може стосуватися наприклад розширення військової та технологічної співпраці між Москвою та Пекіном, передачі Китаєм Росії ширшого асортименту продукції військового призначення або подвійного використання, надання розвідувальної інформації в обмін на інформацію російського досвіду протидії західному озброєнню тощо. Зазначене вимагає побудови ефективної системи захисту національних інтересів нашої держави від викликів та загроз з боку КНР, які ймовірно матимуть тенденцію до зростання.

© New Geopolitics Research Network

Автори:

Володимир Солов'ян, Юрій Пойта

New Geopolitics

Research Network

Інформація та погляди, викладені в цьому дослідженні, належать авторам і не обов'язково відображають офіційну думку Фонду Конрада Аденауера та Міністерства закордонних справ України.

New Geopolitics Research Network

E-mail: info@newgeopolitics.org

<https://www.newgeopolitics.org/>